Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
NILS WAHL
prezentate la 25 iulie 2018 [1]

Cauza C-150/17 P

Uniunea Europeană, reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, împotriva

Kendrion NV

„Recurs – Admisibilitate – Răspundere extracontractuală – Termen rezonabil de soluționare – Curtea de Justiție a Uniunii Europene – Încălcarea termenului rezonabil de soluționare – Prejudiciu material – Comisioane de constituire a garanției bancare – Dobânzi – Legătură de cauzalitate – Prejudiciu moral – Persoane juridice”

1. Care sunt categoriile de prejudicii suferite de particulari pe care Uniunea Europeană trebuie să le repare, în temeiul articolului 340 TFUE, în cazul în care dreptul lor la judecarea cauzei într-un termen rezonabil nu a fost respectat de Curtea de Justiție a Uniunii Europene? Mai precis, în ce împrejurări ar trebui acordate despăgubiri pentru prejudiciul pretins a fi cauzat de durata excesivă a procedurii?

2. Acestea sunt în esență punctele-cheie ale recursurilor formulate de Uniunea Europeană, reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene [2], și de Kendrion NV împotriva Hotărârii Tribunalului din 1 februarie 2017, Kendrion/Uniunea Europeană, T-479/14 (denumită în continuare „hotărârea atacată”) [3], prin care aceasta din urmă a acordat Kendrion anumite sume cu titlu de despăgubiri pentru prejudiciul material și moral suferit de această societate ca urmare a încălcării termenului rezonabil de soluționare în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 16 noiembrie 2011, Kendrion/Comisia, T-54/06 [4].

3. Probleme în mare parte similare sunt ridicate de asemenea în alte patru recursuri – două formulate de Uniunea Europeană și două de alte societăți – împotriva a două hotărâri ale Tribunalului prin care instanța respectivă a acordat despăgubiri pentru prejudiciul material și moral suferit de aceste societăți ca urmare a încălcării termenului rezonabil de soluționare. Prezentăm astăzi concluziile noastre și în aceste cauze [5]. Prin urmare, prezentele concluzii ar trebui citite împreună cu celelalte concluzii.

1 Limba originală: engleza.

2 Pentru concizie, vom folosi în continuare sintagma „Uniunea Europeană”.

3 EU:T:2017:48.

4 Nepublicată, EU:T:2011:667.

5 Cauzele conexate Uniunea Europeană/Gascogne Sack Deutschland și Gascogne și Gascogne Sack Deutschland și Gascogne/Uniunea Europeană, C-138/17 P și C-146/17 P, precum și cauzele conexate Uniunea Europeană/ASPLA și Armando Álvarez și ASPLA și Armando Álvarez/Uniunea Europeană, C-174/17 P și C-222/17 P.

I. Istoricul cauzei

4. Prin cererea formulată la 22 februarie 2006, Kendrion NV a introdus o acțiune în temeiul (actualului) articol 263 TFUE împotriva Deciziei C(2005) 4634 a Comisiei din 30 noiembrie 2005 privind o procedură de aplicare a articolului [101 TFUE] (cazul COMP/F/38.354 – Saci industriali) [denumită în continuare „Decizia C(2005) 4634”] [6].

5. Prin Hotărârea din 16 noiembrie 2011, Tribunalul a respins acțiunea [7]. Kendrion a atacat cu recurs hotărârea Tribunalului. Prin Hotărârea din 26 noiembrie 2013 [8], Curtea de Justiție a respins acest recurs. Cu toate acestea, în hotărârea pronunțată, Curtea de Justiție a reținut că „durata procedurii în fața Tribunalului, care s-a ridicat la aproape 5 ani și 9 luni, nu poate fi justificată de nicio împrejurare specifică cauzei” [9].

II. Procedura în fața Tribunalului și hotărârea atacată

6. Prin cererea depusă la 26 iunie 2014, Kendrion a introdus o acțiune întemeiată pe articolul 268 TFUE împotriva Uniunii Europene prin care se urmărea repararea prejudiciului pretins suferit ca urmare a duratei procedurii în fața Tribunalului în cauza T-54/06, în care s-a pronunțat Hotărârea din 16 noiembrie 2011. În esență, Kendrion a solicitat Tribunalului obligarea Uniunii la plata sumei de 2 308 463,98 euro pentru prejudiciul material și la plata unei sume de 11 050 000 de euro pentru prejudiciul moral (sau, cu titlu subsidiar, a unei sume de 1 700 000 de euro). De asemenea, a solicitat majorarea, începând cu 26 noiembrie 2013, a fiecăreia dintre sumele acordate cu dobânzi moratorii la o rată pe care Curtea o consideră rezonabilă.

7. Prin hotărârea atacată, Tribunalul a decis următoarele: (i) obligarea Uniunii Europene la plata unei despăgubiri de 588 769,18 euro către Kendrion pentru prejudiciul material suferit de această societate ca urmare a încălcării termenului rezonabil de soluționare în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 16 noiembrie 2011, Kendrion/Comisia, T-54/06, (ii) obligarea Uniunii Europene la plata unei despăgubiri de 6 000 de euro către Kendrion pentru prejudiciul moral pe care această societate l-a suferit ca urmare a încălcării termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06 și (iii) majorarea fiecăreia dintre despăgubirile acordate cu dobânzi moratorii de la data pronunțării acelei hotărâri și până la plata integrală, la rata stabilită de Banca Centrală Europeană pentru principalele sale operațiuni de refinanțare, majorată cu trei puncte procentuale și jumătate. Tribunalul a respins în rest acțiunea.

8. În ceea ce privește cheltuielile de judecată, Tribunalul a hotărât următoarele: (i) obligarea Uniunii Europene să suporte, pe lângă propriile cheltuieli de judecată, cheltuielile de judecată efectuate de Kendrion aferente excepției de inadmisibilitate în urma căreia a fost pronunțată Ordonanța din 6 ianuarie 2015, Kendrion/Uniunea Europeană, T-479/14, (ii) obligarea Kendrion, pe de o parte, și a Uniunii Europene, reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, pe de altă parte, să suporte propriile cheltuieli de judecată aferente acțiunii care a condus la pronunțarea acelei hotărâri și (iii) obligarea Comisiei Europene să suporte propriile cheltuieli de judecată.

6 Hotărârile menționate la nota de subsol 5 de mai sus privesc de asemenea procedurile demarate de alte întreprinderi cărora li se aplică Decizia C(2005) 4634.

7 Hotărârea din 16 noiembrie 2011, Kendrion/Comisia, T-54/06, nepublicată, EU:T:2011:667.

8 Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia, C-50/12 P, EU:C:2013:771.

9 *Ibidem*, punctul 102.

III. Procedura în fața Curții și concluziile părților

9. Prin recursul declarat la 24 martie 2017, Uniunea Europeană solicită Curții:

– anularea punctului 1 din dispozitivul hotărârii atacate;

– respingerea acțiunii formulate în primă instanță de Kendrion privind repararea pretinsului prejudiciu material cauzat sau, ca ultim subsidiar, reducerea acestei despăgubiri la suma de 175 709,87 euro;

– obligarea Kendrion la plata cheltuielilor de judecată.

10. În ceea ce privește recursul principal, Kendrion solicită la rândul său Curții:

– declararea recursului drept inadmisibil;

– cu titlu subsidiar, respingerea recursului ca nefondat și

– obligarea Uniunii Europene la plata cheltuielilor de judecată.

11. La 31 mai 2017, Kendrion a formulat un recurs incident în temeiul articolului 176 din Regulamentul de procedură al Curții prin care a solicitat:

– anularea punctelor 1-6 din dispozitivul hotărârii atacate;

– obligarea Uniunii Europene la plata unei despăgubiri de 2 308 463,98 euro sau, cu titlu subsidiar, a unei sume pe care Curtea de Justiție o consideră rezonabilă, pentru prejudiciul material, și a unei despăgubiri de 1 700 000 de euro sau, cu titlu subsidiar, a unei sume rezonabile stabilite de Curte, pentru prejudiciul moral;

– majorarea fiecăreia dintre sumele acordate cu dobânzi moratorii la o rată pe care Curtea o consideră rezonabilă;

– cu titlu subsidiar, trimiterea cauzei spre rejudecare la Tribunal;

– obligarea Uniunii Europene la plata cheltuielilor de judecată.

12. În cadrul procedurii, a fost admisă cererea de intervenție depusă de Comisie în susținerea concluziilor Uniunii Europene.

IV. Aprecierea motivelor de recurs

13. În susținerea recursului formulat, Uniunea Europeană invocă trei motive. Prin intermediul primului și al celui de al doilea motiv de recurs, Uniunea Europeană susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept în interpretarea noțiunilor „legătură de cauzalitate” și „prejudiciu”. Prin intermediul celui de al treilea motiv de recurs, Uniunea Europeană susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept și a oferit o motivare insuficientă atunci când a determinat perioada în care s-a produs prejudiciul material.

14. Kendrion solicită ca recursul să fie respins ca inadmisibil sau, în orice caz, ca nefondat.

15. Prin cererea de recurs incident, Kendrion invocă patru motive de recurs. Prin intermediul primului motiv de recurs, Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept și a oferit o motivare insuficientă atunci când a stabilit că o perioadă de 26 de luni cuprinsă între închiderea fazei scrise a procedurii și deschiderea fazei orale a procedurii a reprezentat o durată adecvată pentru examinarea cauzei. Prin intermediul celui de al doilea motiv, Kendrion reproșează Tribunalului că i-a respins cererea de despăgubire în ceea ce privește dobânda plătită Comisiei în perioada în care a fost depășit termenul de soluționare rezonabil (denumită în continuare „perioada corespunzătoare depășirii"). Prin intermediul celui de al treilea motiv, Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept sau, în orice caz, a oferit o motivare insuficientă atunci când a stabilit perioada pentru care Kendrion a primit despăgubiri pentru comisioanele de constituire a garanției bancare. Prin intermediul celui de al patrulea motiv, Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept și a oferit o motivare insuficientă atunci când a acordat Kendrion doar despăgubiri simbolice în valoare de 6 000 de euro pentru repararea prejudiciului moral suferit.

16. Uniunea Europeană, susținută de Comisie, solicită Curții să respingă recursul incident.

17. În prezentele concluzii, vom examina, în primul rând, argumentele invocate de Kendrion cu privire la inadmisibilitatea recursului. Ulterior, vom analiza motivele de recurs care privesc, mai întâi, prejudiciul material, iar apoi prejudiciul moral. În sfârșit, vom examina argumentele prezentate de Kendrion cu privire la durata rezonabilă a procedurii.

A. Admisibilitate

18. Înainte de a examina fondul cauzei, este necesar să se abordeze anumite aspecte legate de admisibilitate invocate de Kendrion.

19. În esență, Kendrion susține că recursul principal trebuie să fie respins în întregime, întrucât există un conflict de interese în cadrul prezentei proceduri: Uniunea Europeană este reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene (instituția), care acționează în fața Curții de Justiție (cea mai înaltă instanță din instituția respectivă)[10]. Prin urmare, în opinia Kendrion, recursul încalcă articolul 47 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta") care garantează dreptul la o cale de atac în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale. Kendrion susține că, în cazul în care recursul ar fi considerat admisibil, controlul Curții de Justiție ar trebui să vizeze doar erorile vădite ale Tribunalului.

20. În opinia noastră, argumentele invocate de Kendrion cu privire la inadmisibilitatea recursului principal trebuie respinse.

21. Articolul 268 TFUE și articolul 340 al doilea și al treilea paragraf TFUE sunt foarte clare, conferind Curții de Justiție a Uniunii Europene o *competență exclusivă* în ceea ce privește acțiunile formulate împotriva Uniunii Europene în materie de răspundere extracontractuală[11]. Aceste dispoziții nu conțin nicio excepție: Curtea de Justiție a Uniunii Europene se pronunță și asupra răspunderii care decurge din propriile sale acte sau omisiuni, indiferent dacă sunt comise în sfera sa administrativă sau în cea judiciară. Deși nu par să existe motive reale de îngrijorare în ceea ce privește cazurile din prima categorie[12], trebuie admis că exercitarea competenței în ceea ce privește cazurile din a doua categorie ar putea să fie considerată o soluție mai puțin decât perfectă. Cu toate acestea, a fost, fără îndoială, alegerea făcută de autorii tratatelor să ofere Curții de Justiție a Uniunii Europene o astfel de competență largă și deplină cu privire la acțiunile în despăgubire.

10 Cele două organisme judiciare (Curtea de Justiție și Tribunalul) vor fi denumite împreună „instanțele Uniunii".

11 A se vedea de asemenea Hotărârea din 17 iulie 2008, Comisia/Cantina sociale di Dolianova și alții (C-51/05 P, EU:C:2008:409, punctul 68 și jurisprudența citată).

12 Acestea sunt în principal cauze ce privesc relațiile de muncă sau achizițiile publice.

22. Potrivit articolului 13 alineatul (2) TUE, Curtea de Justiție a Uniunii Europene acționează „în limitele atribuțiilor care îi sunt conferite prin tratate, în conformitate cu procedurile, condițiile și scopurile prevăzute de acestea”. Prin urmare, Curtea de Justiție a Uniunii Europene nu își poate declina competența atunci când sunt îndeplinite condițiile prevăzute în tratate în această privință. Curtea de Justiție a Uniunii Europene nu poate nici să creeze un nou temei pentru competența instanțelor din statele membre care să o depășească pe cea prevăzută la articolul 274 TFUE [13]. În consecință, revine statelor membre, dacă este necesar, sarcina de a reforma sistemul judiciar al Uniunii Europene în vigoare în prezent, în conformitate cu articolul 48 TUE [14].

23. Acțiunile introduse în temeiul articolelor 268 și 340 TFUE trebuie să urmeze repartizarea competențelor prevăzute în dispozițiile Statutului Curții de Justiție a Uniunii Europene. Respectând această regulă, Curtea de Justiție a stabilit deja că o acțiune în despăgubire îndreptată împotriva Uniunii Europene întemeiată pe o pretinsă încălcare de către Tribunal a termenului rezonabil de soluționare trebuie examinată de Tribunal [15].

24. Într-o astfel de cauză, Uniunea Europeană este reprezentată în principiu de instituția căreia i se impută faptul generator al prejudiciului [16]. În prezenta cauză aceasta este Curtea de Justiție a Uniunii Europene, întrucât Tribunalul face parte din această instituție [17]. Aceasta a fost poziția adoptată de Kendrion și în procedura în fața Tribunalului [18].

25. În aceste condiții, în proceduri precum cele în discuție, instituția respectivă acționează în calitate de parte, cu toate efectele cu privire la drepturi și obligații. În special, potrivit articolului 56 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, „*oricare parte* ale cărei concluzii au fost respinse, în totalitate sau în parte”, are dreptul de a introduce recurs împotriva deciziilor Tribunalului în fața Curții de Justiție [19]. Este greu de înțeles de ce prevederea respectivă ar trebui interpretată în sensul că ar viza orice parte, *cu excepția Uniunii Europene*, atunci când aceasta este reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene.

26. Astfel, în lumina principiului egalității armelor [20], în cazul în care una dintre părți are dreptul la recurs, un astfel de drept trebuie să existe și pentru celelalte părți, cu condiția îndeplinirii cerințelor relevante. Prin urmare, nu există niciun motiv pentru care Curții de Justiție a Uniunii Europene nu i s-ar permite să introducă o cale de atac împotriva unei hotărâri a Tribunalului pe care o consideră eronată, în care a acționat în calitate de pârât în numele Uniunii Europene.

27. Acestea fiind spuse, am dori să subliniem ceea ce Curtea de Justiție a susținut în mod constant, respectiv că posibilitatea de a avea acces la o instanță independentă și imparțială constituie piatra de temelie a dreptului la un proces echitabil. Pentru acest motiv, fiecare instanță este obligată să examineze din oficiu aceste aspecte [21]. Având în vedere argumentația dezvoltată de Kendrion, considerăm că este necesar să se examineze dacă, în prezenta cauză, Curtea de Justiție ar putea să nu fie imparțială în sensul acestei jurisprudențe.

13 Această dispoziție are următorul cuprins: „Calitatea de parte a Uniunii nu înlătura competența instanțelor naționale cu privire la litigiile respective, *cu excepția cazurilor în care prin tratate competența este atribuită Curții de Justiție a Uniunii Europene*” (sublinierea noastră).

14 A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2002, Unión de Pequeños Agricultores/Consiliul (C-50/00 P, EU:C:2002:462, punctul 45).

15 A se vedea în special Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:771, punctul 95).

16 A se vedea în plus Concluziile noastre prezentate în cauza Feralpi și alții/Comisia (C-85/15 P, C-86/15 P, C-88/15 P și C-89/15 P, EU:C:2016:940, punctul 74 și jurisprudența citată).

17 A se vedea articolul 13 alineatul (1) și articolul 19 alineatul (1) TUE.

18 A se vedea Ordonanța din 6 ianuarie 2015, Kendrion/Uniunea Europeană (T-479/14, nepublicată, EU:T:2015:2, punctul 10).

19 Sublinierea noastră.

20 Curtea de Justiție a susținut în mod constant că articolul 47 din cartă include, ca o parte integrantă a principiului protecției jurisdicționale efective, principiul egalității armelor sau al egalității procedurale. A se vedea printre altele Hotărârea din 30 iunie 2016, Toma și Biroul Executorului Judecătoresc Horațiu-Vasile Crudulec (C-205/15, EU:C:2016:499, punctul 36 și jurisprudența citată).

21 Hotărârea din 1 iulie 2008, Chronopost/UFEX și alții (C-341/06 P și C-342/06 P, EU:C:2008:375, punctele 46-48).

28. În această privință, trebuie reținut că, pentru a fi considerată imparțială, o instanță trebuie să îndeplinească două condiții: instanța trebuie să fie în mod *subiectiv* imparțială, și anume niciunul dintre membrii acesteia nu trebuie să fie părtinitor sau să aibă prejudecăți; în al doilea rând, instanța trebuie să fie în mod *obiectiv* imparțială, și anume trebuie să ofere garanții suficiente pentru a exclude în această privință orice bănuială legitimă [22].

29. În ceea ce privește prima condiție, un membru al instanței trebuie să fie considerat imparțial în absența oricăror dovezi care să demonstreze contrariul [23]. Deși Regulamentul de procedură al Curții de Justiție [24] nu conține norme specifice privind abținerea și recuzarea membrilor săi [25], părțile au posibilitatea să invoce principiile prevăzute la articolul 18 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene, atunci când consideră că unul sau mai mulți membri ai Curții de Justiție (judecător sau avocat general) [26] nu ar trebui să participe la judecarea cauzei lor [27]. În prezenta cauză nu se poate observa însă o asemenea împrejurare, iar Kendrion nu a invocat niciun argument sau dovezi specifice care ar putea ridica vreo îndoială în această privință.

30. În orice caz, rezultă din jurisprudență că, pentru a evita posibilitatea ca judecătorii care examinează o cauză să fie părtinitori sau, cel puțin, să fie percepuți ca părtinitori, instanța Uniunii care trebuie să se pronunțe asupra unei cereri de despăgubire precum cea formulată de Kendrion trebuie să statueze într-un *complet diferit* de cel care a soluționat procedura a cărei durată este criticată [28]. Cu alte cuvinte, niciun membru al instanței Uniunii care a judecat prima cauză nu poate face parte din completul de judecată într-o acțiune subsecventă.

31. Întrebarea esențială în prezenta cauză, prin urmare, pare să fie mai degrabă dacă Curtea de Justiție, *în calitate de instanță*, oferă garanții suficiente pentru a exclude orice bănuială legitimă cu privire la imparțialitatea sa obiectivă. Reiese din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului că o combinare a funcțiilor judiciare și nejudiciare poate sau nu poate – în funcție de circumstanțe – să afecteze imparțialitatea unei instanțe judecătorești [29].

32. Pentru motivele expuse în cele ce urmează și în lumina constrângerilor instituționale specifice sistemului jurisdicțional al Uniunii Europene, considerăm că Curtea de Justiție îndeplinește, într-un litigiu precum cel în discuție, condițiile pentru a fi considerată o instanță imparțială. În special, argumentele invocate de Kendrion nu țin cont de distincția care trebuie făcută între Curtea de Justiție a Uniunii Europene în calitate de instituție și organismele judiciare care fac parte din această instituție (în prezent, Curtea de Justiție și Tribunalul) [30].

22 *Ibidem*, punctul 54 și jurisprudența citată.

23 Conform Concluziilor avocatului general Bot prezentate în cauza Der Grüne Punkt - Duales System Deutschland/Comisia (C-385/07 P, EU:C:2009:210, punctul 335 și jurisprudența citată a Curții Europene a Drepturilor Omului).

24 Nici în Regulamentul de procedură al Tribunalului nu poate fi identificată o astfel de normă.

25 Se poate pune întrebarea dacă legiuitorul Uniunii nu ar trebui să remedieze această lacună. Într-adevăr, pare paradoxal că nu sunt stabilite norme detaliate privind abținerea și recuzarea în ceea ce privește Curtea de Justiție a Uniunii Europene, având în vedere că aceasta a considerat în mod constant că existența unor astfel de norme la nivel național este o condiție prealabilă necesară pentru ca un organism național să aibă caracter de „instanță” în sensul articolului 267 TFUE (a se vedea în acest sens Hotărârea din 9 octombrie 2014, TDC, C-222/13, EU:C:2014:2265, punctul 32 și jurisprudența citată). Chestiunea respectivă nu are însă relevanță în prezenta cauză.

26 A se vedea în acest sens Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juízes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punctul 42).

27 Nu este exclus ca neîndeplinirea de către un membru al Curții de Justiție a obligației de a se recuza sau de a se abține, în pofida existenței unui conflict de interese, să poată reprezenta, atunci când sunt îndeplinite condițiile, un motiv pentru revizuirea hotărârii în temeiul articolului 44 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene.

28 A se vedea în special Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:771, punctul 101).

29 Conform Concluziilor avocatului general Bot prezentate în cauza Der Grüne Punkt – Duales System Deutschland/Comisia (C-385/07 P, EU:C:2009:210, punctele 330-332 și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului citată).

30 A se vedea articolul 13 alineatul (1) și articolul 19 alineatul (1) TUE.

33. În această privință, trebuie subliniat că, în cadrul instituției, există o distincție clară între funcțiile administrative și cele judiciare. Aceasta înseamnă că, pe de o parte, consilierul juridic pentru probleme administrative al Curții de Justiție a Uniunii Europene și echipa sa și, pe de altă parte, membrii Curții de Justiție și cabinetele lor lucrează în mod separat și independent. Pentru a evita orice potențial conflict de interese sau orice alte aspecte privind procesul echitabil, nicio comunicare *ex parte* nu poate avea loc între ele cu privire la obiectul litigiului.

34. Principalul punct de contact între cele două servicii ale instituției este președintele Curții de Justiție a Uniunii Europene (denumit în continuare „Președintele”), întrucât el prezidează atât instituția, cât și cea mai înaltă instanță în același timp. În speță, decizia de a declara recurs împotriva hotărârii Tribunalului a fost într-adevăr adoptată de Președinte, care, pentru executarea acestei decizii, l-a mandatat pe consilierul juridic pentru probleme administrative al Curții de Justiție a Uniunii Europene [31].

35. Tocmai pentru acest motiv, Președintele nu se implică în procedura judiciară ce privește prezenta cauză: nu face parte din compunerea completului Curții de Justiție care judecă recursul, iar răspunderea pentru actele procedurale pe care, în calitate de Președinte al Curții de Justiție, ar fi trebuit să le efectueze, a fost delegată vicepreședintelui Curții de Justiție.

36. Având în vedere cele de mai sus, apreciem că, în speță, Curtea de Justiție în calitate de instanță îndeplinește de asemenea cerința privind imparțialitatea obiectivă. În consecință, nu există o încălcare a articolului 47 din cartă.

37. În sfârșit, nu vedem niciun motiv pentru a considera că, în proceduri precum cele în discuție, Curtea de Justiție ar trebui să își îndeplinească mandatul în calitate de instanță de recurs (și de ultim grad de jurisdicție) în mod diferit de cel care se impune în orice alte cauze. Din nou, normele din Tratatul FUE [în special articolul 256 alineatul (1) al doilea paragraf] și din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene (în special articolul 58) privind recursul sunt pe deplin aplicabile și în prezenta procedură.

38. În lipsa oricărei indicații concrete cu privire la această chestiune din partea Kendrion, ne este greu să înțelegem motivele pentru care Curtea ar trebui să aplice un standard mai strict sau mai puțin strict în ceea ce privește reexaminarea hotărârii atacate, în funcție de partea care invocă motivul de recurs. Din același motiv, nu se poate accepta ca Uniunea Europeană (adevăratul pârât în cadrul unei acțiuni în despăgubire în temeiul articolelor 268 și 340 TFUE) să beneficieze de drepturi procedurale mai puternice sau mai slabe în funcție de instituția care o reprezintă.

39. În aceste condiții, considerăm că recursul este admisibil.

B. Pe fond

1. Prejudiciul material

40. Cele trei motive de recurs invocate de Uniunea Europeană, precum și al doilea și al treilea motiv invocate de Kendrion privesc, toate, constatările Tribunalului referitoare la pretinsul prejudiciu material suferit de Kendrion. În special, ambele părți susțin că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept în examinarea pretențiilor Kendrion cu privire la prejudiciul care rezultă din costurile generate de

31 Important este că alți membri ai Curții de Justiție nu au fost implicați în această decizie, spre deosebire de cele presupuse de Kendrion în observațiile sale.

constituirea garanției bancare pe care societatea a pus-o la dispoziția Comisiei pentru a evita executarea imediată a amenzii aplicate prin Decizia C(2005) 4634. Kendrion susține de asemenea că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept atunci când a respins cererea sa de a fi despăgubită pentru dobânda plătită Comisiei pentru perioada corespunzătoare acelei depășiri.

41. Considerăm oportun să începem analiza noastră juridică cu privire la aceste aspecte prin examinarea susținerilor care privesc comisioanele de constituire a garanției bancare plătite de Kendrion. În acest scop, vom începe cu *primul* motiv de recurs invocat de Uniunea Europeană. Vom aborda ulterior, numai din motive de exhaustivitate, *al doilea* motiv de recurs invocat de Uniunea Europeană. După aceasta, nu va fi necesară examinarea celorlalte motive de recurs în ceea ce privește comisioanele de constituire a garanției bancare.

42. Vom examina, în sfârșit, *al doilea* motiv invocat de Kendrion, care se referă la plata dobânzii pentru amenda aplicată, aferente perioadei corespunzătoare depășirii.

a) Comisioane de constituire a garanției bancare: existența legăturii de cauzalitate

43. Prin intermediul primului motiv de recurs, Uniunea Europeană, susținută de Comisia Europeană, reproșează Tribunalului interpretarea și aplicarea noțiunii „legătură de cauzalitate”. În esență, Uniunea Europeană consideră că nu există o legătură cauzală directă între încălcarea de către Tribunal a obligației de a se pronunța într-un termen rezonabil în cauza T-54/06 și prejudiciul suferit de Kendrion prin plata comisioanelor de constituire a garanției bancare. În special, Uniunea Europeană subliniază că acest prejudiciu a fost rezultatul unei alegeri făcute de Kendrion de a menține garanția bancară pe parcursul procedurilor, în loc de a plăti amenda impusă de Comisie. La rândul său, Kendrion apără în această privință hotărârea supusă recursului: în opinia sa, comisioanele de constituire a garanției bancare plătite în perioada corespunzătoare depășirii au fost cauzate de faptul că Tribunalul nu s-a pronunțat într-un termen rezonabil.

44. În cele ce urmează, vom începe cu o scurtă ilustrare a raționamentului urmat de Tribunal, iar apoi vom explica de ce, în opinia noastră, primul motiv de recurs invocat de Uniunea Europeană este întemeiat.

45. La punctele 64 și 65 din hotărârea atacată, Tribunalul a amintit jurisprudența constantă potrivit căreia prejudiciul a cărui reparare se solicită în cadrul unei acțiuni în răspundere extracontractuală a Uniunii trebuie să fie real și cert, aspect care trebuie dovedit de reclamant. De asemenea, revine reclamantului sarcina de a face dovada existenței unei legături de cauzalitate, cu alte cuvinte a unei legături suficient de directe între comportamentul reproșat și prejudiciul invocat.

46. La punctele 81-84 din hotărârea atacată, Tribunalul a arătat că, în cazul în care procedura în cauza T-54/06 nu ar fi depășit termenul rezonabil de soluționare, Kendrion nu ar fi trebuit să plătească comisioane de constituire a garanției bancare în perioada care corespunde acestei depășiri. Astfel, în opinia sa, există o legătură de la cauză la efect între încălcarea termenului rezonabil de soluționare și apariția prejudiciului suferit de Kendrion ca urmare a plății de către aceasta a comisioanelor de constituire a garanției bancare în perioada care corespunde depășirii.

47. Făcând trimitere la jurisprudența anterioară (denumită în continuare „jurisprudența Holcim”) [32], Tribunalul a recunoscut, la punctul 86 din hotărârea atacată, că, în principiu, comisioanele de constituire a garanției bancare plătite de o societate sancționată printr-o decizie a Comisei rezultă din propria opțiune a acestei societăți de a constitui o garanție bancară pentru a nu executa obligația de a plăti amenda în termenul acordat prin decizia în litigiu. Prin urmare, acest cost nu poate, în mod normal, să fie considerat ca fiind o consecință *directă* a comportamentului instituției.

48. Cu toate acestea, la punctele 87-89 din hotărârea atacată, Tribunalul a expus deosebirile dintre cauza în discuție și cele din care a rezultat jurisprudența Holcim. Tribunalul a considerat că, în momentul în care reclamanta a introdus acțiunea în cauza T-54/06 și în momentul în care aceasta a constituit o garanție bancară, încălcarea termenului rezonabil de soluționare era imprevizibilă, iar Kendrion se putea aștepta în mod legitim ca acțiunea respectivă să fie soluționată într-un termen rezonabil. Tribunalul a constatat de asemenea că depășirea termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06 a intervenit ulterior opțiunii inițiale efectuate de reclamantă de a constitui o garanție bancară. Pentru aceste motive, a reținut că legătura dintre depășirea termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06 și plata comisioanelor de constituire a garanției bancare în perioada care corespunde acestei depășiri nu a fost ruptă de opțiunea inițială efectuată de reclamantă de a nu plăti imediat amenda aplicată și de a constitui o garanție bancară. Astfel, a concluzionat, la punctul 90 din hotărâre, că legătura de cauzalitate a fost suficient de directă în sensul articolului 340 TFUE.

49. Raționamentul urmat de Tribunal este, în opinia noastră, eronat. În esență, Tribunalul acceptă concluziile care rezultă din jurisprudența Holcim, dar apoi continuă să distingă între prezenta cauză și cele din care a rezultat respectiva jurisprudență. La fel ca Tribunalul, considerăm că jurisprudența Holcim este întemeiată, dar, spre deosebire de Tribunal, considerăm că prezenta cauză este substanțial diferită de cauzele din care a rezultat jurisprudența Holcim: în opinia noastră, cele două argumente invocate de Tribunal în susținerea acestei distincții nu sunt convingătoare, indiferent dacă sunt luate în considerare în mod separat sau împreună.

50. Înainte de a explica în detaliu de ce suntem de această opinie, am dori să subliniem că, potrivit unei jurisprudențe consacrate, articolul 340 TFUE nu poate fi interpretat în sensul că impune Uniunii Europene să repare toate consecințele prejudiciabile, chiar și cele îndepărtate, ale comportamentelor instituțiilor sale [33]. În consecință, în cadrul unei acțiuni în răspunderea extracontractuală a Uniunii, nu este suficient ca respectivul comportament reproșat să reprezinte una dintre cauzele prejudiciului pretins, ci acest comportament trebuie să fie cauza *determinantă* a prejudiciului [34]. Cu alte cuvinte, o legătură suficientă există numai în cazul în care prejudiciul este consecința directă a faptei ilicite a instituției responsabile și nu depinde de intervenția altor cauze, indiferent dacă acestea sunt pozitive sau negative [35].

1) Caracterul previzibil al comportamentului ilicit

51. Primul motiv reținut de Tribunal pentru a distinge între prezenta cauză și cele din care a rezultat jurisprudența Holcim este că, în momentul în care Kendrion a introdus acțiunea în cauza T-54/06 și în momentul în care aceasta a constituit o garanție bancară, încălcarea termenului rezonabil de soluționare de către Tribunal era *imprevizibilă*.

32 A se vedea Hotărârea din 21 aprilie 2005, Holcim (Deutschland)/Comisia (T-28/03, EU:T:2005:139, punctul 123), și Ordonanța din 12 decembrie 2007, Atlantic Container Line și alții/Comisia (T-113/04, nepublicată, EU:T:2007:377, punctul 38). Precizăm că, până în prezent, Curtea nu a avut ocazia să confirme această linie jurisprudențială.

33 În acest sens, a se vedea Hotărârea din 4 octombrie 1979, Dumortier și alții/Consiliul (64/76, 113/76, 167/78, 239/78, 27/79, 28/79 și 45/79, EU:C:1979:223, punctul 21). Mai recent, a se vedea Ordonanța din 31 martie 2011, Mauerhofer/Comisia (C-433/10 P, nepublicată, EU:C:2011:204, punctul 127 și jurisprudența citată).

34 A se vedea Ordonanța din 31 martie 2011, Mauerhofer/Comisia (C-433/10 P, nepublicată, EU:C:2011:204, punctul 127 și jurisprudența citată).

35 A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Trabucchi în cauza Compagnie Continentale France/Consiliul (169/73, EU:C:1974:32, punctul 4).

52. Totuși, această susținere este în primul rând inexactă. Din păcate, o parte semnificativă a cauzelor care au fost soluționate de Tribunal cu puțin timp înainte de introducerea acțiunii în cauza T-54/06 au avut o durată importantă [36]. Acest lucru este valabil mai ales în cauzele privind aplicarea normelor Uniunii în materie de concurență, în special cele cu privire la carteluri [37], care sunt extrem de complexe și de cronofage și pot necesita o tratarea în paralel sau în mod coordonat a mai multor cauze în același timp.

53. Desigur, Kendrion, ca orice reclamant, se putea aștepta să îi fie soluționată cauza într-un termen rezonabil. Cu toate acestea, având în vedere practica și activitatea jurisdicțională a Tribunalului la data relevantă, calcularea duratei probabile a procedurilor pentru a estima costul total potențial al garanției bancare a reprezentat o operațiune destul de incertă și de dificilă.

54. În al doilea rând, mai important, indiferent dacă durata excesivă a soluționării cauzei T-54/06 era previzibilă, Tribunalul a săvârșit o eroare prin utilizarea noțiunii „caracter previzibil” pentru a stabili existența unei legături de cauzalitate suficiente care să angajeze răspunderea Uniunii Europene.

55. Întrebarea-cheie, în cazul de față, nu este dacă victima prejudiciului pretins a fost în măsură să anticipeze evenimentul ilicit care a produs prejudiciul invocat. Ceea ce este esențial pentru a stabili răspunderea extracontractuală a Uniunii în prezenta cauză este, înainte de toate, dacă prejudiciul invocat este o consecință *directă* a comportamentului ilicit al instituției.

56. Aceasta este o problemă pe care Tribunalul a omis să o examineze în detaliu. Considerăm că, în contextul examinării respective, potențialul caracter imprevizibil al duratei excesive ar putea avea relevanță numai în două situații. Niciuna dintre aceste situații nu se aplică însă în speță.

57. Pe de o parte, acest element ar fi putut fi relevant dacă Kendrion nu ar fi fost în măsură, ulterior, să revină asupra deciziei inițiale de a amâna plata și de a depune o garanție bancară. Or, astfel cum vom arăta la punctele 68-74 de mai jos, nu aceasta este situația: pe tot parcursul procedurii, Kendrion era liberă să plătească amenda și să retragă garanția bancară. Astfel, Kendrion ar fi putut să își adapteze comportamentul în lumina acestui nou eveniment care inițial avea un caracter imprevizibil.

58. Pe de altă parte, posibilul caracter imprevizibil al duratei excesive ar fi putut fi relevant și în cazul în care Uniunea Europeană ar fi susținut, în fața Tribunalului, că Kendrion nu a dat dovadă de o diligență rezonabilă în ceea ce privește evitarea sau limitarea amplorii prejudiciului care ar fi putut rezulta din alegerea sa de a amâna plata amenzii până la sfârșitul procedurii judiciare.

59. În această privință, trebuie amintit că, potrivit unei jurisprudențe constante, în cadrul unei acțiuni în răspundere extracontractuală se impune să se verifice dacă persoana lezată, cu riscul de a trebui să suporte ea însăși prejudiciul, a făcut dovada unei diligențe rezonabile specifice unui justițiabil informat pentru a evita prejudiciul sau pentru a-l diminua. Legătura de cauzalitate poate fi eliminată printr-un comportament neglijent al persoanei lezate, din moment ce se dovedește că acest comportament constituie cauza determinantă a prejudiciului [38].

36 A se vedea de exemplu Hotărârea din 13 ianuarie 2004, Thermenhotel Stoiser Franz și alții/Comisia (T-158/99, EU:T:2004:2), Hotărârea din 11 mai 2005, Saxonia Edelmetalle/Comisia (T-111/01 și T-133/01, EU:T:2005:166), Hotărârea din 19 octombrie 2005, Freistaat Thüringen/Comisia (T-318/00, EU:T:2005:363), și Hotărârea din 14 decembrie 2005, Laboratoire du Bain/Consiliul și Comisia (T-151/00, nepublicată, EU:T:2005:450).

37 A se vedea printre altele Hotărârea din 11 decembrie 2003, Marlines/Comisia (T-56/99, EU:T:2003:333), Hotărârea din 8 iulie 2004, Mannesmannröhren-Werke/Comisia (T-44/00, EU:T:2004:218), Hotărârea din 14 decembrie 2005, Honeywell/Comisia (T-209/01, EU:T:2005:455), și Hotărârea din 15 martie 2006, BASF/Comisia (T-15/02, EU:T:2006:74).

38 A se vedea de exemplu Hotărârea din 18 martie 2010, Trubowest Handel și Makarov/Consiliul și Comisia (C-419/08 P, EU:C:2010:147, punctul 61). Acesta reprezintă un principiu general comun ordinilor juridice ale statelor membre: a se vedea în acest sens Hotărârea din 5 martie 1996, Brasserie du pêcheur și Factortame (C-46/93 și C-48/93, EU:C:1996:79, punctul 85 și jurisprudența citată).

60. Nu acesta este însă motivul pentru care Tribunalul s-a referit la elementul respectiv în hotărârea atacată. Tribunalul nu a utilizat criteriul previzibilității pentru a examina dacă neglijența manifestată de Kendrion a rupt legătura de cauzalitate dintre prejudiciul invocat și comportamentul reproșat instituției Uniunii; în schimb, a aplicat această noțiune pentru a stabili existența unei astfel de legături într-o primă etapă.

61. Cu toate acestea, caracterul potențial imprevizibil al evenimentului care a cauzat prejudiciul invocat nu spune nimic despre *factorul determinant* al pretinsului prejudiciu. Chiar presupunând că durata excesivă a fost imprevizibilă, acest fapt nu este nici necesar, nici suficient pentru a angaja răspunderea Uniunii Europene.

62. Având în vedere cele de mai sus, apreciem că, în hotărârea atacată, Tribunalul a interpretat și a aplicat în mod eronat noțiunea „caracter previzibil” în sensul articolului 340 TFUE pentru a stabili existența unei legături de cauzalitate între prejudiciul invocat și comportamentul reproșat.

2) Lipsa opțiunilor pentru Kendrion

63. Al doilea motiv invocat de Tribunal pentru a distinge între prezenta cauză și cele din care a rezultat jurisprudența Holcim este că termenul rezonabil de judecare a cauzei T-54/06 a fost depășit *după* decizia Kendrion de a constitui o garanție bancară.

64. Și acest element este, în opinia noastră, irelevant.

65. Trebuie amintit de la bun început că o decizie a Comisiei, cum este Decizia C(2005) 4634, este obligatorie din punct de vedere juridic și este prezumată validă până când este anulată de instanțele Uniunii. În cazul în care o întreprindere sancționată printr-o amendă aplicată de Comisie consideră că decizia Comisiei este nelegală și că executarea imediată a acesteia ar putea provoca prejudicii ireparabile, această întreprindere poate să formuleze o cerere de măsuri provizorii în fața instanțelor Uniunii în temeiul articolelor 278 TFUE și 279 TFUE, contestând în același timp validitatea deciziei.

66. În cazul în care nu este formulată o astfel de cerere sau în cazul în care o astfel de cerere este respinsă de instanța Uniunii, amenda trebuie plătită, ca regulă generală, în termenul prevăzut în decizie. Acestea fiind spuse, normele bugetare ale Uniunii[39] permit Comisiei să accepte amânarea plății unei amenzi, cu condiția ca debitorul să se angajeze să plătească dobânda pentru întârzierea efectuării plății și să depună o garanție financiară care să acopere creanța exigibilă, atât în ceea ce privește suma principală, cât și în ceea ce privește dobânda.

67. Astfel, întreprinderile care intenționează să conteste o amendă în fața instanțelor Uniunii au posibilitatea să opteze fie pentru plata imediată a amenzii (regula), fie pentru depunerea unei garanții bancare (excepția). Alegerea pe care o face întreprinderea trebuie să fie *neutră din punct de vedere financiar* pentru Uniune: o amânare a plății nu poate duce la o pierdere pentru bugetul Uniunii. Contabilul care, în colaborare cu ordonatorul de credite competent, adoptă o decizie cu privire la cererea întreprinderii de amânare a plății nu are competența de a modifica valoarea amenzii care a fost stabilită de Comisie ca instituție (și anume, de colegiul comisarilor). În același timp, decizia unei întreprinderi de a plăti imediat amenda, în pofida intenției sale de a contesta decizia Comisiei în fața instanțelor Uniunii, nu ar trebui să conducă la o îmbogățire fără justă cauză a Uniunii Europene.

39 Articolul 85 din Regulamentul (CE, Euratom) nr. 2342/2002 al Comisiei din 23 decembrie 2002 de stabilire a normelor de aplicare a Regulamentului (CE, Euratom) nr. 1605/2002 al Consiliului privind regulamentul financiar aplicabil bugetului general al Comunităților Europene (JO 2002, L 357, p. 1, Ediție specială, 01/vol. 4, p. 3). Regulamentul respectiv, aplicabil la data faptelor, a fost înlocuit prin Regulamentul (UE) nr. 1268/2012 al Comisiei din 29 octombrie 2012 privind normele de aplicare a Regulamentului (UE, Euratom) nr. 966/2012 al Parlamentului European și al Consiliului privind normele financiare aplicabile bugetului general al Uniunii (JO 2012, L 362, p. 1).

Acesta este motivul pentru care, pe de o parte, dacă instanțele Uniunii confirmă decizia Comisiei, amenda a cărei plată a fost amânată devine exigibilă împreună cu dobânzile aferente. Pe de altă parte, anularea deciziei atacate a Comisiei dă naștere obligației Uniunii de a rambursa sumele plătite, majorate cu dobânzi potrivit ratei aplicabile [40].

68. Decizia de a amâna plata unei amenzi îi permite întreprinderii, în mod evident, să continue să utilizeze sumele corespunzătoare pe timpul desfășurării procedurilor judiciare. Totuși, aceasta implică de asemenea anumite costuri suplimentare (legate de depunerea unei garanții bancare) pe care întreprinderea trebuie să accepte să le suporte inclusiv în cazul în care, în cele din urmă, obține anularea deciziei contestate. Prin urmare, fiecărei întreprinderi sancționate de Comisie îi revine sarcina de a evalua dacă este în interesul său financiar să plătească amenda în termenul prevăzut ori să solicite o amânare a plății, urmată de constituirea unei garanții bancare.

69. Important este că, spre deosebire de ce sugerează Tribunalul, aceasta nu este o alegere care să poată fi efectuată doar o singură dată. Orice întreprindere care a ales să depună o garanție poate reveni întotdeauna asupra deciziei sale inițiale și poate să procedeze la plata amenzii [41]. În acest fel, evită acumularea unei dobânzi suplimentare la debitul principal și poate să retragă garanția bancară constituită anterior.

70. Nimic nu împiedică, din perspectiva dreptului Uniunii, o întreprindere să lichideze garanția bancară și să plătească amenda, atunci când întreprinderea consideră că acest demers este mai avantajos. Prin urmare, se poate presupune că, în cazul în care, în cursul procedurii, o întreprindere nu revine în niciun moment asupra alegerii inițiale, motivul este că întreprinderea respectivă consideră că menținerea garanției bancare este în continuare în interesul său. Astfel, faptul dacă decizia inițială va continua să fie avantajoasă și ulterior depinde de factori multipli, care, după cum a subliniat Comisia, pot varia semnificativ în timp (costul creditării, comisioanele aplicate de bancă pentru constituirea garanției, profitul pe care suma datorată îl generează atunci când este investită în alte activități lucrative și așa mai departe). Din punct de vedere economic, este rezonabil să se presupună, așadar, că o întreprindere își poate reexamina periodic decizia inițială.

71. Prin urmare, astfel cum a susținut în mod întemeiat Uniunea Europeană, alegerea de a constitui o garanție bancară în loc de a plăti amenda impusă de Comisie nu a fost făcută doar la începutul procedurii: această opțiune a fost *menținută* (sau *confirmată*) în mod liber și conștient de Kendrion pe toată durata procedurii judiciare în cauza T-54/06, inclusiv atunci când această procedură a început să aibă o durată semnificativă.

72. Acest lucru este confirmat, într-o anumită măsură, de Kendrion.

73. În observațiile sale, Kendrion arată că decizia inițială de a constitui o garanție bancară a fost adoptată deoarece, la acel moment, era „rezonabilă din punct de vedere financiar”. În plus, aceasta susține că decizia de a lichida garanția bancară și de a plăti amenda înainte de încheierea procedurii judiciare ar fi fost dificil de luat, din cauza consecințelor financiare pe care le implica (plata unei sume mari, care reprezenta jumătate din capitalul propriu) și a problemelor practice pe care le ridica (în special în ceea ce privește instituțiile financiare care au oferit garanția bancară, acționarii și alte părți interesate).

40 A se vedea, în acest sens, Hotărârea din 12 februarie 2015, Comisia/IPK International (C-336/13 P, EU:C:2015:83). În ceea ce privește tipul și cuantumul dobânzilor care trebuie rambursate de Comisie unei întreprinderi care a plătit o amendă, pentru a respecta o decizie adoptată în temeiul articolului 101 TFUE și, ulterior, anulată de instanțele Uniunii, a se vedea cauza pendinte Printeos/Comisia (T-201/17).

41 A se vedea de exemplu Hotărârea din 12 mai 2016, Trioplast Industrier/Comisia (T-669/14, nepublicată, EU:T:2016:285, punctul 103).

74. Aceste argumente demonstrează că societatea Kendrion era conștientă de posibilitatea de a lichida garanția și de a plăti amenda în orice moment. De asemenea, rezultă că analiza costurilor și a beneficiilor opțiunilor oferite de lege cu privire la amenda datorată a fost efectuată (implicit sau explicit) de societatea respectivă în cursul acestor proceduri. Faptul că societatea Kendrion a decis să mențină garanția bancară pe întreaga durată a procedurii în fața Tribunalului, pentru o serie de considerente de natură strategică, economică, financiară și practică, demonstrează că a acționat în modul considerat optim în raport cu interesele sale. Ca o mențiune suplimentară, se poate adăuga că garanția bancară a fost prelungită până la sfârșitul procedurii de recurs în fața Curții, deși Kendrion a pierdut în primă instanță.

75. În concluzie asupra acestui aspect, al doilea motiv invocat de Tribunal pentru a distinge între prezenta cauză și cele din care a rezultat jurisprudența Holcim se întemeiază astfel pe o premisă eronată: că singura decizie care a avut importanță în cazul de față a fost decizia inițială a Kendrion de a amâna plata și de a constitui o garanție bancară înainte de începerea procedurii.

76. Caracterul eronat al acestei premise este confirmat în mod indirect și prin hotărârea atacată.

3) Contradicția din hotărârea atacată

77. La punctul 98 din hotărârea atacată, Tribunalul a constatat că nu există o legătură de cauzalitate suficient de directă referitor la costurile privind garanția bancară suportate *după* pronunțarea hotărârii în cauza T-54/06. Tribunalul a considerat că plata unor asemenea costuri este consecința deciziei personale și autonome luate de Kendrion după pronunțarea hotărârii respective în sensul de a nu plăti amenda, de a nu solicita suspendarea executării Deciziei C(2005) 4634 și de a declara recurs împotriva hotărârii menționate mai sus. Dacă aceasta este situația, nu ne este clar de ce decizia de a menține garanția bancară era, în opinia Tribunalului, decisivă pentru a exclude răspunderea Uniunii Europene *după* pronunțarea hotărârii, dar nu *înainte* de aceasta.

78. Astfel cum a susținut Uniunea Europeană, se pare că nu există între aceste perioade nicio diferență semnificativă care să fie relevantă în temeiul articolului 340 TFUE. De asemenea, în cursul judecării cauzei în primă instanță, Kendrion a ales în mod deliberat să nu solicite suspendarea executării deciziei în litigiu și să mențină garanția bancară până la închiderea acestei proceduri. Punctul 98 din hotărârea atacată confirmă astfel că elementele pe care Tribunalul le-a considerat relevante la punctele 87-89 din aceeași hotărâre pentru a distinge prezenta cauză de cele din care a rezultat jurisprudența Holcim sunt nesemnificative.

4) Concluzie intermediară

79. În concluzie, nu se poate contesta faptul că societatea Kendrion a fost nevoită să suporte costurile aferente garanției bancare furnizate Comisiei în perioada corespunzătoare depășirii ca o *consecință*, printre altele, a faptului că Tribunalul nu a pronunțat hotărârea într-un termen rezonabil.

80. Totuși, aceasta nu a fost cauza *determinantă* a prejudiciului invocat. Factorul esențial a fost decizia Kendrion de a continua să beneficieze de o excepție, pe care a solicitat-o, de la obligația sa de a plăti amenda datorată, cunoscând pe deplin costurile și riscurile aferente alegerii făcute. În consecință, principiile care decurg din jurisprudența Holcim sunt aplicabile în prezenta cauză.

81. Pentru toate aceste motive, apreciem că Tribunalul a săvârșit o eroare în interpretarea și în aplicarea noțiunii „legătură de cauzalitate”, în sensul articolului 340 TFUE. În opinia noastră, nu există o legătură de cauzalitate suficient de directă între încălcarea de către Tribunal, în cauza T-54/06, a termenului rezonabil de soluționare și prejudiciul invocat de Kendrion provenit din plata comisioanelor de constituire a garanției bancare în perioada corespunzătoare depășirii.

82. În lumina acestor argumente, hotărârea atacată trebuie anulată în măsura în care obligă Uniunea Europeană la plata unei despăgubiri de 588 769,18 euro către Kendrion pentru prejudiciul material suferit de această societate ca urmare a încălcării termenului rezonabil de soluționare în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea din 16 noiembrie 2011, Kendrion/Comisia (T-54/06, nepublicată, EU:T:2011:667).

83. Acest lucru înseamnă că, în cazul în care Curtea este de acord cu punctul nostru de vedere în raport cu acest aspect, nu ar mai fi necesar să se examineze *al doilea* și *al treilea* motiv de recurs invocate de Uniunea Europeană și *al treilea* motiv de recurs invocat de Kendrion. Cu toate acestea, din cauza importanței problemei semnalate pentru cauzele viitoare, credem că poate fi utilă dezbaterea, din motive de exhaustivitate, a celui de al doilea motiv de recurs invocat de Uniunea Europeană. Această analiză va oferi de asemenea elemente utile pentru examinarea *celui de al doilea* motiv de recurs invocat de Kendrion.

b) Comisioane de constituire a garanției bancare: noțiunea „prejudiciu”

84. Prin intermediul celui de al doilea motiv de recurs, îndreptat împotriva punctelor 81-99 din hotărârea atacată, Uniunea Europeană, susținută de Comisie, pretinde că Tribunalul a interpretat în mod eronat noțiunea „prejudiciu”. În opinia sa, instanța de prim grad de jurisdicție ar fi trebuit să examineze dacă, în perioada corespunzătoare depășirii, comisioanele de constituire a garanției bancare plătite de Kendrion erau mai mari decât avantajul conferit prin deținerea unei sume egale cu cuantumul amenzii. La rândul său, Kendrion solicită Curții să respingă acest motiv de recurs ca neîntemeiat. În opinia sa, nu există nicio legătură între avantajele de care a beneficiat Kendrion și pierderile suferite de aceasta în perioada corespunzătoare depășirii.

85. Considerăm că acest motiv de recurs este de asemenea întemeiat. Astfel, Tribunalul a săvârșit o eroare de drept atunci când, fără o explicație specifică sau cercetări suplimentare, la punctele 81 și 82 din hotărârea atacată, a echivalat *costurile aferente* garanției bancare în perioada corespunzătoare depășirii cu *prejudiciul* care trebuie reparat în temeiul articolului 340 TFUE.

86. Cele două concepte trebuie să rămână distincte.

87. O acțiune sau o omisiune a unei instituții a Uniunii poate avea diverse consecințe asupra situației financiare a unei întreprinderi precum Kendrion. Aceasta poate da naștere la anumite costuri pentru întreprindere, dar, în același timp, poate avea ca rezultat anumite avantaje pentru aceasta. Există un „prejudiciu” în sensul articolului 340 TFUE numai în cazul în care diferența netă dintre costuri și beneficii este negativă [42]. Cu alte cuvinte, trebuie să fie vorba despre o *pierdere globală* care să rezulte din comportamentul reproșat. În caz contrar, ar apărea situația paradoxală în care, deși din punct de vedere financiar o întreprindere ar fi avantajată de comportamentul unei instituții a Uniunii, ar avea și dreptul de a solicita sume suplimentare din partea Uniunii.

88. Astfel cum s-a explicat la punctele 68 și 70 de mai sus, decizia unei întreprinderi de a amâna plata și de a constitui o garanție bancară, pe de o parte, generează anumite costuri, dar, pe de altă parte, permite de asemenea întreprinderii respective să utilizeze, pe o perioadă de timp, o sumă care poate genera beneficii. Aceste efecte nu sunt independente, după cum în mod eronat a susținut Kendrion, ci sunt strâns legate între ele – sunt doua fețe ale aceleiași monede.

42 A se vedea în acest sens Hotărârea din 19 mai 1992, Mulder și alții/Consiliul și Comisia (C-104/89 și C-37/90, EU:C:1992:217, punctul 26 și urm.).

89. Din punct de vedere economic, posibilitatea de a amâna plata unei amenzi constituie în esență o formă de finanțare pentru întreprinderea în cauză: până la încheierea procedurii judiciare, această întreprindere practic împrumută banii datorați Uniunii chiar de la aceasta din urmă. Costul global al finanțării este, pentru a simplifica, suma costurilor legate de comisioanele de garanție bancară plus, în cazul în care întreprinderea pierde în cursul procedurii judiciare, dobânda eventual datorată pentru debitul principal. Totuși, hotărârea atacată vizează doar costurile suportate de Kendrion și nu face nicio mențiune cu privire la eventualele beneficii sau economii realizate de această societate ca urmare a amânării plății.

90. În opinia noastră, aceasta reprezintă o eroare comisă de Tribunal. Astfel cum s-a menționat la punctele 70 și 74 de mai sus, se prezumă că o întreprindere acționează întotdeauna într-o modalitate pe care o consideră rațională din punct de vedere economic și financiar. Prin urmare, poate fi rezonabil să se prezume că, pentru întreaga durată a procedurii judiciare în cauza T-54/06, Kendrion a considerat că este mai avantajos să continue să împrumute de la Uniune suma corespunzătoare valorii amenzii datorate decât să își utilizeze propriile lichidități sau să împrumute această sumă de la instituțiile de credit.

91. În aceste condiții, nu se poate exclude ca durata excesivă a soluționării cauzei T-54/06 nu numai să nu fi cauzat o pierdere pentru Kendrion, ci chiar să fi creat un avantaj financiar pentru societatea respectivă. Totuși, acest lucru nu este ceva ce poate fi stabilit pe baza hotărârii atacate, întrucât Tribunalul a considerat, fără cercetări suplimentare, că respectivele comisioane de constituire a garanției bancare percepute pe durata aferentă depășirii corespund prejudiciului suferit de Kendrion în acea perioadă.

92. În fine, am dori să adăugăm că și sub acest aspect hotărârea atacată pare contradictorie. Astfel, în ceea ce privește o altă formă a prejudiciului invocat (plata de dobânzi calculate la cuantumul amenzii), Tribunalul a considerat că societatea Kendrion nu a prezentat nicio dovadă în sensul că, în perioada corespunzătoare depășirii, „cuantumul dobânzilor de întârziere, plătite ulterior Comisiei, a fost superior avantajului de care a putut beneficia ca urmare a utilizării sumei egale cu cuantumul amenzii majorate cu dobânzile de întârziere” [43].

93. Este dificil de înțeles motivul pentru care Tribunalul nu a aplicat un standard similar în ceea ce privește pretinsul prejudiciu care constă în plata comisioanelor de constituire a garanției bancare aferente aceleiași perioade.

94. În concluzie, *al doilea motiv* de recurs invocat de Uniunea Europeană este de asemenea întemeiat.

c) Dobânda

95. Prin intermediul celui de al doilea motiv de recurs, îndreptat împotriva punctelor 75-80 din hotărârea atacată, Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept atunci când a respins cererea sa de despăgubire pentru prejudiciul constând în dobânda, la o rată de 3,56 %, aplicabilă cuantumului amenzii stabilite, pentru perioada corespunzătoare depășirii.

96. În hotărârea pronunțată, Tribunalul a reținut că reclamanta nu a adus niciun element care să demonstreze că, în perioada corespunzătoare depășirii termenului rezonabil de soluționare, cuantumul dobânzilor de întârziere, plătite ulterior Comisiei, a fost superior avantajului de care a putut beneficia ca urmare a utilizării sumei egale cu cuantumul amenzii majorate cu dobânzile de întârziere.

43 Punctul 77 din hotărârea atacată.

97. În opinia noastră, Tribunalul a respins în mod corect cererea formulată de Kendrion, pentru motivele prezentate la punctele 43-94 de mai sus. Întrucât acțiunea formulată de Kendrion a fost în cele din urmă respinsă de instanțele Uniunii, dobânda care trebuie achitată Comisiei calculată la cuantumul amenzii este în mod evident un cost pe care Kendrion trebuia să îl suporte pe perioada desfășurării procedurilor judiciare. Totuși, aceasta nu înseamnă în mod automat că un astfel de cost constituie un prejudiciu în sensul articolului 340 TFUE.

98. Mai mult, în prezenta cauză nu există o legătură de cauzalitate suficient de directă, în sensul articolului 340 TFUE, între durata excesivă a procedurii și prejudiciul constând în plata dobânzii pentru perioada corespunzătoare depășirii. Astfel cum s-a explicat la punctele 71-74 de mai sus, riscul de a suporta costul respectiv a rezultat din decizia Kendrion de a amâna plata amenzii până la încheierea procedurilor. Kendrion a luat decizia respectivă în mod liber și în deplină cunoștință a consecințelor financiare care decurg din aceasta.

99. Pentru aceste considerente, cel de al doilea motiv de recurs invocat de Kendrion trebuie respins.

2. Prejudiciu moral

100. *Al patrulea* motiv de recurs invocat de Kendrion este îndreptat împotriva punctelor 121-135 din hotărârea atacată în care Tribunalul a acordat societății respective o despăgubire de 6 000 de euro pentru prejudiciul material suferit ca urmare a duratei excesive a cauzei T-54/06. Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept și solicită acordarea unei sume mai mari.

101. Uniunea Europeană, la rândul său, consideră că argumentele invocate de Kendrion sunt inadmisibile și, în orice caz, nefondate.

102. În continuare, vom arăta de ce considerăm că al patrulea motiv de recurs invocat de Kendrion nu poate fi admis. În acest scop, apreciem că este util să se clarifice în primul rând unele noțiuni-cheie.

a) Noțiunea „prejudiciu moral”

103. În temeiul articolului 340 al doilea paragraf TFUE, „în materie de răspundere extracontractuală, Uniunea este obligată să repare, în conformitate cu principiile generale comune ordinilor juridice ale statelor membre, *prejudiciile* cauzate de instituțiile sale sau de agenții săi în exercițiul funcțiunilor lor”[44]. Prin urmare, instanțele Uniunii au interpretat această dispoziție ca vizând, în principiu, atât pierderile pecuniare (sub forma reducerii activelor[45] și a pierderii profiturilor[46]), cât și pierderile nepecuniare[47].

104. În conformitate cu această jurisprudență, în Hotărârea pronunțată la 26 noiembrie 2013 în cauza Kendrion[48], Curtea a precizat în mod clar că, „în cadrul unei acțiuni în despăgubire întemeiate pe o încălcare de către Tribunal a articolului 47 al doilea paragraf din cartă, în sensul că ar fi ignorat cerințele privind respectarea termenului de soluționare rezonabil, acesta are obligația […] să cerceteze în special dacă este posibil să identifice, în afara existenței unui *prejudiciu material*, existența *unui prejudiciu moral* pe care l-ar fi suferit partea afectată de depășirea termenului și care, eventual, ar trebui să facă obiectul unei reparații adecvate”[49].

44 Sublinierea noastră.

45 A se vedea de exemplu Hotărârea din 17 decembrie 1998, Embassy Limousines & Services/Parlamentul (T-203/96, EU:T:1998:302, punctul 89).

46 A se vedea Hotărârea din 27 ianuarie 2000, Mulder și alții/Consiliul și Comisia (C-104/89 și C-37/90, EU:C:2000:38, punctul 59 și urm.).

47 A se vedea de exemplu Hotărârea din 3 februarie 1994, Grifoni/Comisia (C-308/87, EU:C:1994:38, punctele 36-38).

48 Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:771, punctul 100).

49 Sublinierea noastră.

105. Despăgubirile acordate în temeiul articolului 340 TFUE vizează restabilirea, pe cât posibil, a activelor deținute de victimă, așa cum erau înainte de comportamentul ilicit al instituției Uniunii [50]. Prin urmare, pierderile pecuniare care reprezintă o consecință directă a acestui comportament ar trebui în mod normal să fie compensate prin plata unei sume egale cu pierderile respective.

106. Totuși, această abordare nu poate fi aplicată pierderilor care nu au un caracter pecuniar sau material [51]. În majoritatea sistemelor juridice, noțiunea „prejudiciu moral" se referă la tipuri de prejudicii care sunt intangibile și cărora nu li se poate atribui cu ușurință o valoare economică de vreme ce, strict vorbind, nu au o valoare de piață. Exemplele tipice pentru astfel de prejudicii includ durerea și suferința, stresul emoțional, atingerile aduse calității vieții sau relațiilor personale. În esență, ea acoperă diferite forme de prejudicii fizice și/sau psihice.

107. În toate aceste situații, în mod vădit nu poate fi restabilit *status quo ante*. Prin urmare, orice tip de despăgubire pe care instanțele o pot atribui va avea întotdeauna și în mod inevitabil un caracter „alternativ". Din acest motiv, plata unei sume de bani poate sau nu poate, în funcție de împrejurări, să fie cea mai adecvată formă de despăgubire [52]. Astfel, instanțele Uniunii au constatat, în anumite cazuri, că o compensație pecuniară *simbolică* [53] este suficientă sau că se poate recurge la *repararea în natură* [54]. În alte cazuri, instanțele Uniunii nu au acordat nicio formă specifică de despăgubire, întrucât au considerat că anularea actului nelegal [55] sau simpla mențiune în hotărâre a evenimentului ilicit [56] ar putea constitui o compensație satisfăcătoare în sensul articolului 340 TFUE [57].

108. În cazul în care compensația pecuniară (fără caracter simbolic) este considerată cea mai adecvată formă de reparație într-un anumit caz, nu este o sarcină ușoară să se cuantifice suma care urmează să fie acordată. Instanțele competente într-o astfel de cauză trebuie să estimeze suma care reflectă în mod adecvat prejudiciul suferit de victimă, fără a sancționa în mod nejustificat pe autorul comportamentului ilicit. În absența unor criterii economice evidente sau general acceptate, instanțele pot doar să se raporteze pentru orientări la principiile generale cum ar fi, de exemplu, principiile echității, legalității și proporționalității, pe de o parte, și principiile previzibilității, securității juridice și egalității de tratament, pe de altă parte.

109. Astfel, este inevitabil ca instanțele să se bucure de o marjă de manevră semnificativă pentru a determina existența unui prejudiciu moral, pentru a identifica cele mai bune mijloace pentru a-l repara în mod corespunzător și, dacă este cazul, pentru a calcula suma care urmează să fie acordată.

110. Acestea fiind spuse, un punct pe care consider că merită să-l subliniem este că prejudiciul moral, în opinia noastră, nu reprezintă pur și simplu o daună a cărei valoare pecuniară poate fi dificil de estimat din *motive practice*. Acesta este doar o daună care, *prin însăși natura sa*, nu poate fi determinată din punct de vedere financiar într-un mod precis și neechivoc.

50 A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Capotorti în cauza Ireks-Arkady/CEE (238/78, EU:C:1979:203, p. 2983).

51 Cei doi termeni sunt adesea utilizați alternativ.

52 A se vedea Hotărârea din 7 februarie 1990, Culin/Comisia (C-343/87, EU:C:1990:49, punctele 26-29).

53 Hotărârea din 14 iunie 1979, V/Comisia (18/78, EU:C:1979:154, punctul 19).

54 Hotărârea din 10 mai 2006, Galileo International Technology și alții/Comisia (T-279/03, EU:T:2006:121, punctul 63).

55 A se vedea printre altele Hotărârea din 11 iulie 2007, Sison/Consiliul (T-47/03, nepublicată, EU:T:2007:207, punctul 241 și jurisprudența citată).

56 A se vedea printre altele Hotărârea din 9 iulie 1981, Krecké/Comisia (59/80 și 129/80, EU:C:1981:170, punctul 74), și Hotărârea din 9 iulie 1987, Hochbaum și Rawes/Comisia (44/85, 77/85, 294/85 și 295/85, EU:C:1987:348, punctul 22).

57 Ar fi demn de menționat că, în acest context, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a considerat, în unele cazuri, că hotărârile declarative și premiile simbolice constituie o „satisfacție echitabilă" în sensul articolului 41 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. A se vedea printre altele Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 21 februarie 1975, Golder împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:1975:0221JUD000445170, punctul 50), Hotărârea din 23 noiembrie 1976, Engel și alții împotriva Țărilor de Jos (CE:ECHR:1976:1123JUD000510071, punctele 10 și 11), Hotărârea din 17 octombrie 2002, Agga împotriva Greciei (CE:ECHR:2002:1017JUD005077699, punctele 65 și 66), și Hotărârea din 30 noiembrie 2004, Vaney împotriva Franței (CE:ECHR:2004:1130JUD005394600, punctele 55-57).

111. Acest aspect este deosebit de important, în opinia noastră, atunci când apar probleme cu privire la posibilele despăgubiri pentru prejudiciul moral pretins de persoane juridice. În mod evident, noțiunea de prejudiciu moral pare greu de conciliat cu ideea potrivit căreia o entitate juridică poate suferi un anumit tip de vătămare fizică sau psihică. Din acest motiv, posibilitatea persoanelor juridice de a solicita repararea unui prejudiciu moral este o chestiune controversată în numeroase țări[58]. Totuși, o discuție aprofundată cu privire la această chestiune nu este utilă în raport cu prezentul litigiu. Este suficient să se amintească în această privință că în jurisprudența instanțelor Uniunii și a Curții Europene a Drepturilor Omului s-a stabilit că, în anumite împrejurări, și persoanele juridice au dreptul de a solicita despăgubiri pentru prejudiciul moral.

112. Recent, în cauza Safa Nicu Sepahan, Curtea de Justiție a menținut o hotărâre a Tribunalului în care acesta din urmă a stabilit existența unui prejudiciu moral pentru o societate „asociată public unui comportament care [a fost] considerat drept o amenințare gravă la adresa păcii și a securității internaționale, cu consecința suscitării oprobriului și a neîncrederii în privința sa (fiindu-i astfel afectată reputația)”[59]. În alte cauze, Tribunalul a acordat despăgubiri pentru prejudiciul moral întreprinderilor care, în urma comportamentului ilicit al unei instituții a Uniunii, au fost puse „într-o situație de incertitudine și au fost obligate să depună eforturi inutile pentru a răspunde caracterului urgent al situației respective”[60] sau care au suferit un prejudiciu în raport cu „imaginea și reputația” lor[61]. De asemenea, în mai multe cauze, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a statuat că, pentru a compensa în mod adecvat persoanele juridice care ar putea suferi un prejudiciu moral, „ar trebui să se țină cont de reputația societății, de incertitudinea în planificarea deciziilor, de afectarea administrării societății […] și […] de anxietatea și de neplăcerile provocate membrilor echipei de conducere”[62].

113. Totuși, în opinia noastră, aceste concluzii ar trebui abordate cu precauție. Pentru motivul expus la punctul 110 de mai sus, apreciem că nu toate prejudiciile care decurg, de exemplu, din atingerea adusă reputației unei societăți sau starea de incertitudine creată în privința administrării acesteia pot fi considerate prejudicii morale. Astfel, considerăm că anumite consecințe negative precum pierderea clienților, pierderea unor oportunități de afaceri, necesitatea unor investiții mai mari în publicitate sau în promovarea mărcii și așa mai departe sunt de natură pecuniară.

114. Este adevărat că astfel de consecințe ar putea fi dificil de dovedit și/sau de cuantificat, în special în cazul în care anumite prejudicii sunt așteptate să se producă în viitor. Cu toate acestea, ele nu dobândesc un caracter de „prejudiciu moral” doar din cauza dificultăților practice pe care victimele le pot întâmpina în susținerea cererilor lor. Prejudiciile viitoare pot de asemenea să fie acoperite atunci când elemente de fapt fiabile demonstrează că nu au un caracter speculativ și că vor apărea într-un termen rezonabil[63]. În plus, pentru a asigura compensarea adecvată atunci când aplicarea strictă a normelor privind probele ar pune o sarcină prea mare asupra victimei, instanța care soluționează

58 A se vedea, cu trimiteri suplimentare, Wilcox, V., „A Company's Right to Damages for Non-Pecuniary Loss”, Cambridge University Press, Cambridge, 2016.

59 Hotărârea din 25 noiembrie 2014, Safa Nicu Sepahan/Consiliul (T-384/11, Rep., EU:T:2014:986), confirmată în părțile relevante prin Hotărârea din 30 mai 2017, Safa Nicu Sepahan/Consiliul (C-45/15 P, EU:C:2017:402).

60 Hotărârea din 17 decembrie 1998, Embassy Limousines & Services/Parlamentul (T-203/96, EU:T:1998:302).

61 Hotărârea din 9 iulie 1999, New Europe Consulting și Brown/Comisia (T-231/97, EU:T:1999:146, punctul 69).

62 A se vedea printre altele Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 6 aprilie 2000, Comingersoll S.A. împotriva Portugaliei (CE:ECHR:2000:0406JUD003538297, punctul 35).

63 A se vedea în acest sens Hotărârea din 2 iunie 1976, Kampffmeyer și alții/CEE (56/74-60/74, EU:C:1976:78, punctul 6), și Concluziile avocatului general Reischl prezentate în cauza Milch-, Fett- und Eier-Kontor/Consiliul și Comisia (44/76, EU:C:1977:21, p. 413). Aceasta ar reflecta, de altfel, un principiu comun sistemelor de drept ale statelor membre: în acest sens, a se vedea Van Gerven, W., (ed.), „Tort Law”, Hart Publishing, Oxford, 2000, p. 816-845.

cauza poate decide să accepte un standard mai redus al probelor sau să recurgă la aproximări sau la prezumții [64]. În orice caz, instanțele Uniunii dispun de o marjă largă de apreciere în alegerea informațiilor pe care le consideră relevante pentru calcularea și evaluarea prejudiciului invocat de o parte [65].

115. La rândul său, instituția Uniunii responsabilă pentru prejudiciul invocat nu își poate limita argumentele la cele care contestă datele și cifrele prezentate de reclamanți în fața instanțelor Uniunii. Trebuie să prezinte argumente detaliate în sprijinul criticilor formulate [66]. La un nivel mai general, instituțiile Uniunii trebuie să acționeze cu bună credință și, în acest context, ele nu pot refuza să acorde asistență unui reclamant, de exemplu prin furnizarea unor documente și informații la care acesta nu poate avea altfel acces [67].

116. Prin urmare, doar efectele legate de (ceea ce noi denumim) *dificultățile societății* ar trebui să fie considerate prejudiciu moral pentru care o entitate juridică poate fi despăgubită [68].

117. Acesta este contextul în care vom analiza argumentele invocate de Kendrion cu privire la această chestiune.

b) Cu privire la pretinsele erori

118. În susținerea celui de al patrulea motiv de recurs, Kendrion invocă mai multe argumente. Kendrion susține, în primul rând, că Tribunalul nu a explicat în mod suficient criteriile utilizate pentru a stabili la 6 000 de euro cuantumul despăgubirii datorate pentru prejudiciul moral. În orice caz, Kendrion consideră că această valoare este pur simbolică și susține că Tribunalul ar fi trebuit să acorde o despăgubire echivalentă cu 5 % din amenda aplicată de Comisie (și anume 1 700 000 de euro). Kendrion se raportează, sub acest aspect, la Hotărârea Curții de Justiție pronunțată în cauza Heineken [69]. În subsidiar, Kendrion solicită Curții de Justiție să stabilească *ex aequo et bono* compensația echitabilă.

119. Considerăm că aceste argumente sunt neconvingătoare. Pentru a explica motivele pentru care am ajuns la această concluzie, trebuie să reamintim pasajele relevante din hotărârea atacată.

120. La punctele 121-128 din hotărârea atacată, Tribunalul a respins mai întâi cererea formulată de Kendrion privind prejudiciul moral legat de o pretinsă atingere adusă reputației sale. Tribunalul a recunoscut mai departe că, în pofida unui anumit grad de incertitudine în ceea ce privește soarta acțiunii sale, inevitabilă pentru orice reclamant, durata extrem de lungă a procedurii în cauza T-54/06 a pus societatea Kendrion „într-o situație de incertitudine care a depășit incertitudinea provocată în mod obișnuit de o procedură jurisdicțională”. Această stare de incertitudine prelungită a exercitat, conform instanței de prim grad de jurisdicție, „o influență asupra planificării deciziilor care trebuiau adoptate și asupra administrării acestei societăți și, prin urmare, a cauzat un prejudiciu moral”.

64 A se vedea în acest sens Hotărârea din 9 decembrie 1965, Société anonyme des laminoirs, hauts fourneaux, forges, fonderies et usines de la Providence și alții/Înalta Autoritate (29/63, 31/63, 36/63, 39/63-47/63, 50/63 și 51/63, EU:C:1965:120, p. 938), și Hotărârea din 9 noiembrie 2006, Agraz și alții/Comisia (C-243/05 P, EU:C:2006:708, punctul 42). A se vedea de asemenea Hotărârea din 28 aprilie 2010, BST/Comisia (T-452/05, EU:T:2010:167, punctul 168).

65 A se vedea în acest sens Hotărârea din 27 ianuarie 2000, Mulder și alții/Consiliul și Comisia (C-104/89 și C-37/90, EU:C:2000:38, punctul 79).

66 A se vedea în acest sens Hotărârea din 27 ianuarie 2000, Mulder și alții/Consiliul și Comisia (C-104/89 și C-37/90, EU:C:2000:38, punctul 83).

67 În acest sens, Concluziile avocatului general Lagrange în cauzele conexate Société anonyme des laminoirs, hauts fourneaux, forges, fonderies et usines de la Providence și alții/Înalta Autoritate (29/63, 31/63, 36/63, 39/63-47/63, 50/63 și 51/63, EU:C:1964:27, p. 943 și 944). A se vedea de asemenea Toth, A.G., The Concepts of Damage and Causality as Elements of Non-contractual liability, în Heukels, T., McDonnell, A., „*The Action for Damages in Community Law*”, ediția 1, Kluwer Law International, 1997, p. 185.

68 În sprijinul acestei opinii, a se vedea prin analogie Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 10 mai 2001, Z și alții împotriva Regatului Unit (CE:ECHR:2001:0510JUD002939295, punctele 124 și 130).

69 Hotărârea din 19 decembrie 2012, Heineken Nederland și Heineken/Comisia (C-452/11 P, nepublicată, EU:C:2012:829).

121. La punctele 129-134 din hotărârea atacată, Tribunalul a reținut că „în circumstanțele speței, prejudiciul moral suferit de [Kendrion] ca urmare a stării de incertitudine prelungite în care a fost plasată nu poate fi reparat în întregime prin constatarea unei încălcări a termenului rezonabil de soluționare”. Cu toate acestea, Tribunalul a respins solicitarea formulată de Kendrion ca despăgubirile care urmează să fie acordate să fie calculate prin aplicarea unui anumit procent la cuantumul amenzii aplicate de Comisie. Această abordare ar fi avut drept consecință, în opinia Tribunalului, repunerea în discuție a amenzii respective, deși nu s-a dovedit că nerespectarea termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06 a exercitat o influență asupra cuantumului acestei amenzi.

122. Astfel, la punctul 135 din hotărârea atacată, Tribunalul a statuat că, pentru a stabili cuantumul despăgubirii care trebuie acordată Kendrion pentru prejudiciul moral, este necesar să se țină cont în special „de amploarea nerespectării termenului rezonabil de soluționare, de comportamentul reclamantei, de așteptarea pe care a manifestat-o în cadrul procedurii, de necesitatea de a asigura respectarea normelor de concurență ale Uniunii și de eficiența prezentei acțiuni”. În acest temei, Tribunalul a decis, *ex aequo et bono*, că despăgubirea de 6 000 de euro acordată Kendrion constituie o reparare adecvată a prejudiciului pe care aceasta l-a suferit ca urmare a stării de incertitudine prelungite în care s-a aflat în cursul procedurii în cauza T-54/06.

123. Trebuie amintit de la bun început că, potrivit unei jurisprudențe consacrate, atunci când constată existența unui prejudiciu, doar Tribunalul are competența să aprecieze, în limitele cererii formulate, modalitatea și întinderea reparării pagubei. Totuși, pentru a oferi Curții posibilitatea să verifice hotărârile Tribunalului, acestea trebuie să fie suficient motivate și, în ceea ce privește evaluarea prejudiciului, să indice criteriile luate în considerare pentru determinarea valorii reținute [70].

124. În acest context, considerăm că hotărârea atacată a fost suficient motivată cu privire la acest aspect. În primul rând, Tribunalul a ilustrat, în mod succint dar clar, motivele pentru care a concluzionat că anumite tipuri de prejudicii morale invocate de Kendrion au fost dovedite în mod corespunzător, în timp ce altele nu. În al doilea rând, Tribunalul a explicat motivele pentru care acordarea despăgubirii pecuniare a fost considerată necesară și, în al treilea rând, s-a referit la criteriile luate în considerare pentru a determina cuantumul acestei despăgubiri [71].

125. În plus, în opinia noastră, Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept în alegerea acestor criterii sau, în sens mai larg, în interpretarea noțiunii „despăgubire” în temeiul articolului 340 TFUE. În această privință, trebuie subliniat din nou că, după cum s-a explicat la punctele 106-110 de mai sus, acordarea de despăgubiri pentru prejudiciul moral nu este în niciun caz menită să acopere pierderile economice suferite de reclamant. Din acest motiv, o despăgubire ce îmbracă forma unei sume considerate „simbolică” nu este complet exclusă. Suma acordată Kendrion prin hotărârea atacată poate părea redusă, dar aceasta nu ar trebui să fie considerată drept despăgubire pentru costurile suplimentare și pentru pierderea de profit care au putut fi cauzate de starea de incertitudine la care Kendrion a fost supusă prin durata excesivă a procedurii în cauza T-54/06. Aceasta reprezintă doar compensația pentru prejudiciul suferit de Kendrion (de organele sale și de societate în ansamblul său) în perioada corespunzătoare depășirii.

126. Contrar celor susținute de Kendrion, Hotărârea Curții de Justiție în cauza Heineken [72] nu impune instanțelor Uniunii să definească sumele acordate pentru durata excesivă a procedurii ca procent din amenda aplicată de Comisie. În hotărârea respectivă, Curtea de Justiție a respins pur și simplu argumentele recurentei în sensul că Tribunalul a încălcat principiile egalității și proporționalității prin acordarea unei reduceri de 5 % în privința amenzii aplicate de Comisie, în urma unei proceduri

70 A se vedea Hotărârea din 30 mai 2017, Safa Nicu Sepahan/Consiliul (C-45/15 P, EU:C:2017:402, punctele 50 și 51, precum și jurisprudența citată).

71 A se vedea în mod similar Hotărârea din 30 mai 2017, Safa Nicu Sepahan/Consiliul (C-45/15 P, EU:C:2017:402, punctele 52 și 53).

72 Hotărârea din 19 decembrie 2012, Heineken Nederland și Heineken/Comisia (C-452/11 P, nepublicată, EU:C:2012:829).

administrative pe care Comisia însăși a considerat-o excesivă. Curtea de Justiție a arătat că Tribunalul și-a exercitat competența de fond pentru a acorda reclamantei reducerea în cauză. Curtea de Justiție a subliniat că argumentele relevante invocate de reclamantă au fost examinate și că această societate nu putea pretinde o reducere *suplimentară* a cuantumului amenzii pentru același motiv [73].

127. În plus, Comisia nu a formulat recurs împotriva acestei părți a hotărârii pronunțate în primă instanță. Prin urmare, menținerea de către Curte a hotărârii atacate nu poate fi privită ca o validare a constatărilor Tribunalului în cauza respectivă. În orice caz, chiar dacă s-ar interpreta Hotărârea Heineken în sensul că susține argumentația Kendrion, hotărârea respectivă nu mai poate fi considerată la acest moment ca fiind de referință. Astfel, în hotărârea sa, Tribunalul a urmat o abordare inspirată în mod clar de Hotărârea Curții de Justiție pronunțată în cauza Baustahlgewebe [74]. Cu toate acestea, la aproape doi ani de la pronunțarea hotărârii în cauza Heineken, Curtea de Justiție a renunțat definitiv și în mod expres la jurisprudența Baustahlgewebe [75]. De asemenea, în cadrul procedurii care a condus la hotărârea Curții de Justiție din 26 noiembrie 2013, Kendrion a invocat fără succes un argument similar [76]. Nu identificăm niciun motiv valabil pentru care concluzia ar fi în prezent diferită.

128. În aceste condiții, constatarea de la punctul 135 din hotărârea atacată, potrivit căreia prejudiciul moral suferit de Kendrion trebuie să fie reparat, pe baza unei evaluări *ex aequo et bono*, cu o sumă de 6 000 de euro, nu poate fi supusă controlului Curții în cadrul unui recurs [77]. În consecință, Curtea de Justiție nu poate pur și simplu să înlăture aprecierea Tribunalului cu privire la cuantumul despăgubirii datorate pentru daune morale și să stabilească ea însăși o compensație echitabilă *ex aequo et bono*.

129. În consecință, al patrulea motiv de recurs invocat de Kendrion trebuie respins.

3. Durata rezonabilă a procedurii

130. Prin intermediul primului motiv de recurs, îndreptat împotriva punctelor 44-63 din hotărârea atacată, Kendrion susține că Tribunalul a săvârșit o eroare de drept atunci când a statuat că procedura (care a durat în total aproximativ 5 ani și 9 luni) care a condus la pronunțarea hotărârii din 16 noiembrie 2011 în cauza T-54/06 a depășit cu 20 de luni termenul rezonabil de soluționare în acest caz. În opinia Kendrion, durata maximă rezonabilă în astfel de cazuri ar trebui să fie de doi ani și jumătate. Kendrion face trimitere în această privință la jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului și la un raport al Comisiei Europene pentru Eficiența Justiției (denumită în continuare „CEPEJ”) din 2012 [78]. În plus, Kendrion critică Tribunalul pentru că a pus accentul numai pe timpul care s-a scurs între finalizarea fazei scrise a procedurii și deschiderea fazei orale a procedurii, deși ar fi trebuit să ia în considerare durata totală a procedurii.

131. Uniunea Europeană susține că Tribunalul a apreciat în mod corect perioada corespunzătoare depășirii și solicită Curții să respingă primul motiv de recurs invocat de Kendrion.

132. Înțelegem unele dintre argumentele invocate de Kendrion. Cu toate acestea, o examinare mai atentă a hotărârii atacate arată că Tribunalul nu a săvârșit erorile de drept invocate de Kendrion.

73 Hotărârea din 19 decembrie 2012, Heineken Nederland și Heineken/Comisia (C-452/11 P, nepublicată, EU:C:2012:829, punctele 91-102).

74 Hotărârea din 17 decembrie 1998, Baustahlgewebe/Comisia (C-185/95 P, EU:C:1998:608).

75 A se vedea în special Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:771, punctele 77-108).

76 Curtea nu a examinat în mod expres acest argument în hotărârea pronunțată, în timp ce avocatul general l-a respins în mod explicit: a se vedea Concluziile avocatului general Sharpston prezentate în cauza Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:350, punctele 130-132).

77 *Ibidem*. A se vedea de asemenea Hotărârea din 1 iunie 1994, Comisia/Brazzelli Lualdi și alții (C-136/92 P, EU:C:1994:211, punctul 66).

78 CEPEJ este o comisie instituită în 2012 de Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei.

133. Trebuie să subliniem de la bun început că suntem de acord cu Kendrion în sensul că, atunci când se confruntă cu probleme legate de o eventuală durată excesivă a procedurilor anterioare, Tribunalul trebuie să analizeze, în primul rând, durata totală a acestora. Astfel, ar putea fi artificială încercarea de a împărți procedura totală în diferite faze, pentru a evalua caracterul rezonabil al duratei uneia sau a mai multe dintre aceste faze într-o „izolare clinică" față de celelalte. Pe de o parte, mici întârzieri în diferitele faze ale procedurii ar putea părea de o importanță redusă atunci când sunt luate individual, însă, atunci când sunt combinate, acestea pot conduce totuși la o durată nerezonabilă a procedurii în ansamblu [79]. În aceeași ordine de idei, nu se poate exclude că o întârziere semnificativă într-una dintre etapele procedurale poate fi compensată prin finalizarea mai rapidă a altor faze ale procedurii.

134. De exemplu, scurgerea unei perioade semnificative între sfârșitul procedurii scrise și deschiderea procedurii orale nu determină neapărat o durată semnificativă a procedurii în ansamblu. În schimb, o perioadă relativ scurtă între aceste două faze nu exclude posibilitatea ca procedura în ansamblul său să depășească o durată rezonabilă. Totul depinde de modul în care camera competentă să se pronunțe în cauză și-a organizat activitatea și, în consecință, de modul în care continuă procedura.

135. O cameră poate hotărî să „avanseze" cât mai mult posibil lucrările înainte de ședința de audiere a pledoariilor sau, dimpotrivă, să organizeze o ședință la scurt timp după încheierea procedurii scrise, lăsând ca o parte semnificativă a lucrărilor să fie efectuată după ședință. Alegerea între aceste alternative poate depinde de mai mulți factori: metodele de lucru ale judecătorilor care fac parte din camera care soluționează litigiul, numărul de cauze pe care le au în lucru la un anumit moment și caracteristicile specifice ale fiecărei cauze (de exemplu, dacă există sau nu există multe aspecte care trebuie clarificate în ședință).

136. O perioadă scurtă de timp între faza scrisă și faza orală a procedurii va fi puțin utilă părților dacă, ulterior, faza deliberărilor este deosebit de lungă. În schimb, o perioadă peste medie cuprinsă între faza scrisă și faza orală a procedurii poate fi benefică dacă permite ulterior o deliberare rapidă.

137. Acestea fiind spuse, existența unor perioade semnificative de *inactivitate* totală în gestionarea unei cauze poate fi considerată, desigur, un indiciu puternic în sensul că durata rezonabilă a procedurii a fost depășită. Cu toate acestea, o perioadă care poate apărea din punctul de vedere al părților ca fiind de inactivitate nu are în mod necesar un astfel de caracter.

138. Acest lucru este valabil în special pentru perioada care se scurge între finalizarea procedurii scrise și începutul procedurii orale. Mai multe activități importante sunt realizate în această perioadă, chiar și atunci când părțile nu sunt informate cu privire la acestea (și, în raport cu unele activități, părțile nu pot fi informate pentru motive ce țin de secretul deliberărilor instanțelor Uniunii) [80]. În special, pe lângă efectuarea traducerilor necesare, în această etapă a procedurii judecătorul raportor prezintă Tribunalului un raport preliminar, care conține o analiză a chestiunilor pertinente de fapt și de drept ridicate de acțiune, propuneri cu privire la necesitatea luării unor măsuri de organizare a procedurii sau a unor măsuri de cercetare judecătorească și cu privire la trimiterea cauzei în fața Marii Camere sau în fața unei camere care judecă în complet format dintr-un număr diferit de judecători și cu privire la transmiterea eventuală a cauzei judecătorului unic [81].

79 A se vedea în acest sens Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 27 februarie 2018, Ruotolo împotriva Italiei (CE:ECHR:1992:0227JUD001246086, punctul 17).

80 A se vedea articolele 2, 8 și 35 din Statutul Curții de Justiție a Uniunii Europene. A se vedea și articolul 32 din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție și articolul 21 din Regulamentul de procedură al Tribunalului.

81 A se vedea articolul 87 din Regulamentul de procedură al Tribunalului.

139. Este dificil să se supraestimeze importanța elaborării unui astfel de document pentru procedură. Este de asemenea imposibil să se evalueze, *a priori*, timpul necesar pentru a pregăti acest document în fiecare caz: înainte de redactare, judecătorul-raportor trebuie să reflecteze în mod aprofundat asupra problemelor juridice ridicate în cauză pentru a identifica pistele de analiză și punctele care necesită o examinare sau o clarificare suplimentară [82]. Propunerile sale privind modul în care trebuie să se procedeze la abordarea în continuare a cauzei se bazează pe analiza juridică preliminară efectuată de acesta.

140. În plus, o eventuală inerție a Curții la un moment dat în cursul procedurii nu este singurul element care trebuie luat în considerare în acest context. Gestionarea *ineficientă* a unui cauze poate fi de fapt la fel de inacceptabilă în sensul articolului 47 din cartă. Pentru a da numai câteva exemple: o astfel de situație poate apărea în cazul în care traducerile necesare ale documentelor de procedură consumă excesiv de mult timp din cauza lipsei de personal sau a problemelor de organizare internă a instanțelor Uniunii [83]. Astfel pot sta lucrurile și în cazul în care judecătorii, pe o perioadă lungă de timp, nu reușesc să ajungă la un acord cu privire la textul hotărârii prin care se finalizează procedura, în pofida unor încercări frecvente și repetate. Se poate întâmpla de asemenea să existe modificări numeroase sau ulterioare ale compunerii camerei care soluționează cauza, obligând astfel membrii acelei camere să refacă anumite operațiuni care au fost deja realizate. În toate aceste cazuri, durata procedurii ar putea deveni excesivă din motive care nu sunt imputabile părților și, fără îndoială, nu ar trebui să aducă atingere dreptului respectivelor părți la un proces rapid.

141. În consecință, suntem de acord cu Kendrion că, în principiu, analiza necesară pentru a stabili dacă procedura anterioară a depășit o durată rezonabilă ar trebui în mod normal să se concentreze asupra duratei globale a procedurii. În general, accentul nu poate fi pus doar sau în principal pe eventualele perioade de inactivitate și în special pe timpul scurs între finalizarea fazei scrise a procedurii și deschiderea fazei orale a procedurii.

142. Cu toate acestea, în cazul de față, nu se poate imputa Tribunalului că a neglijat celelalte faze ale procedurii. La punctul 62 din hotărârea atacată, instanța respectivă a reținut că „examinarea dosarului cauzei T-54/06 nu a evidențiat nicio circumstanță care să permită să se concluzioneze în sensul existenței unei perioade de inactivitate nejustificate între data depunerii cererii introductive și data depunerii duplicii sau între deschiderea fazei orale a procedurii și pronunțarea hotărârii”.

143. În consecință, Tribunalul a examinat în mod corespunzător activitatea (sau inactivitatea) instanței pe parcursul întregii proceduri. Tribunalul și-a concentrat analiza pe o anumită etapă a procedurii pentru motivul că faptele din speță au arătat că problemele care au întârziat procedura au avut loc în această perioadă. Astfel, în Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Curtea de Justiție a arătat deja că perioada cuprinsă între încheierea procedurii scrise și deschiderea procedurii orale, cu o durată de aproximativ 3 ani și 10 luni „nu [s-ar putea] explica prin împrejurările cauzei, fie că ar fi vorba despre complexitatea litigiului, despre comportamentul părților sau chiar despre survenirea unor incidente de procedură” [84].

144. În lumina celor de mai sus, chiar dacă argumentele invocate de Kendrion cu privire la metodele pe care Tribunalul ar fi trebuit să le aplice la efectuarea unei analize precum cea din cauza în discuție nu sunt eronate, criticile exprimate la adresa Tribunalului rezultă dintr-o interpretare incorectă a hotărârii atacate.

82 A se vedea Concluziilor prezentate de avocatul general Geelhoed în cauzele conexate Sumitomo Metal Industries/Comisia (C-403/04 P și C-405/04 P, EU:C:2006:546, punctul 158).

83 A se vedea în acest sens Curtea Europeană a Drepturilor Omului, Hotărârea din 21 februarie 1997, Guillemin împotriva Franței (CE:ECHR:1997:0221JUD001963292, punctul 43).

84 Hotărârea din 26 noiembrie 2013, Kendrion/Comisia (C-50/12 P, EU:C:2013:771, punctul 103).

145. În sfârșit, în ceea ce privește susținerea Kendrion conform căreia durata maximă rezonabilă în acest tip de procedură în fața Tribunalului ar trebui să fie de doi ani și jumătate, o considerăm neîntemeiată.

146. Pentru început, Kendrion susține că o astfel de limită rezultă din jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului. Totuși, nu se indică nicio hotărâre specifică. O analiză sumară a jurisprudenței Curții de la Strasbourg arată, în schimb, că fiecare cauză este examinată în funcție de circumstanțele sale specifice; această instanță pare foarte reticentă în a stabili praguri fixe sau stricte [85].

147. În plus, indiferent de valoarea care trebuie atribuită unui astfel de document, nu putem identifica elemente clare în sprijinul argumentelor aduse de Kendrion în raportul CEPEJ menționat anterior. În primul rând, observăm că un asemenea raport este menit să reflecte considerații referitoare la proceduri judiciare la nivel național. Procedurile în fața instanțelor Uniunii, într-un mediu multilingv, se desfășoară în contextul unor constrângeri diferite în raport cu procedurile menționate anterior. În al doilea rând, în pasajul din raportul menționat de Kendrion se afirmă doar că durata de până la doi ani a procedurilor este în mod normal considerată acceptabilă în cauzele care nu au un caracter foarte complex. În raport se arată în continuare că, în cauzele complexe, o perioadă suplimentară poate fi acceptată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului, dar instanța respectivă va lua în considerare eventualele perioade de inactivitate. Ni se pare că doar printr-o interpretare eronată a documentului s-ar putea reține că un astfel de raport sugerează că o procedură în fața Tribunalului nu ar trebui în niciun caz să depășească doi ani și jumătate, indiferent de complexitatea sa.

148. Pentru aceste motive, considerăm că primul motiv de recurs invocat de Kendrion trebuie de asemenea să fie respins.

V. Consecințele aprecierii

149. În cazul în care Curtea va fi de acord cu aprecierea noastră, recursul formulat de Uniunea Europeană trebuie admis și, în consecință, punctul 1 din dispozitivul hotărârii atacate trebuie anulat.

150. Întrucât, în lumina informațiilor de care dispunem și a dezbaterilor desfășurate în fața Curții de Justiție, aceasta poate să se pronunțe definitiv cu privire la acest aspect, Curtea de Justiție ar trebui să respingă cererea de reparare a prejudiciului material formulată de Kendrion în ceea ce privește plata comisioanelor de constituire a garanției bancare pentru perioada corespunzătoare depășirii termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06, Kendrion/Comisia.

151. Recursul formulat de Kendrion trebuie respins în totalitate.

VI. Cheltuieli de judecată

152. Potrivit articolului 138 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată.

153. În cazul în care Curtea este de acord cu aprecierea noastră cu privire la recurs, atunci, în conformitate cu articolele 137, 138 și 184 din Regulamentul de procedură al Curții de Justiție, Kendrion ar trebui să suporte cheltuielile de judecată aferente prezentei proceduri. Cheltuielile de judecată aferente procedurii în fața instanței de prim grad de jurisdicție ar trebui să fie menținute astfel cum au fost stabilite prin decizia Tribunalului. Comisia Europeană ar trebui să suporte propriile cheltuieli de judecată aferente ambelor proceduri.

85 A se vedea, cu numeroase trimiteri la jurisprudență, Edel, F. „The length of civil and criminal proceedings in the case-law of the European Court of Human Rights among many”, ediția a 2-a, Council of Europe Publishing, 2007, p. 33-39.

VII. Concluzie

154. Având în vedere toate considerațiile precedente, propunem Curții:

– să anuleze punctul 1 din dispozitivul Hotărârii Tribunalului din 1 februarie 2017, T-479/14, Kendrion/Uniunea Europeană;

– să respingă cererea de despăgubiri formulată de Kendrion pentru prejudiciul material reprezentat de plata comisioanelor de constituire a garanției bancare aferente încălcării termenului rezonabil de soluționare în cauza T-54/06, Kendrion/Comisia Europeană;

– să respingă recursul incident formulat de Kendrion;

– să oblige Kendrion să suporte propriile cheltuieli de judecată, precum și cheltuielile de judecată efectuate de Uniunea Europeană, reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, în legătură cu procedura de recurs, precum și propriile cheltuieli de judecată aferente procedurii în primă instanță;

– să oblige Uniunea Europeană, reprezentată de Curtea de Justiție a Uniunii Europene, să suporte propriile cheltuieli de judecată aferente procedurii în primă instanță și

– să oblige Comisia Europeană să suporte propriile cheltuieli de judecată efectuate în cadrul celor două proceduri.